

»Bregninge Sogn 1842 - 1934«

af Jacob Weber

*Som dybest brønd giv altid klare vand,
og lifligst drik fra dunkle væld udrinder,
så styrkes slægtens marv hos barn og mand
ved folkets arv af dybe, stærke minder.
Din egen dag er kort, men slægtens lang;
læg øret ydmygt til dens rod forneden;
årtusind toner op i gråd og sang,
mens toppen suser imod evigheden!*

*Vi søger slægtens spor i stort og småt,
i flinteøksen efter harvens tænder,
i mosefundets smykke, plumpt og rå,
i kirkens kvadre, lagt af brede hænder.
Hvert skimlet skrift, hver skjoldet alterbog
har gemt et gran af slægtens vé og våde;
nu skal de røbe mig, hvad vej jeg drog,
og løfte mig en flig af livets gåde.*

Jeppé Aakjær.

Sogneforstandere

Den 13. August 1841 blev fra København forkyndt at Kongen, Christian den Ottende, af Guds Naade konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Ditmarsken, Lauenburg og Oldenburg, Gjorde vitterligt: "I den Overbevisning, at en fri og velordnet Communeforfatning ikke alene giver Borgerne en forøget Betyggelse for en paalidelig og hensigtsmæssig Bestyrelse af de Anliggender der vedkommer det Samfund, hvortil de nærmest høre, men at den og maa have en gavnlige Indflydelse på at nære Iver og rigtig Sands for det almindelige Vel, have Vi lige fra Vor Tronbestigelse ladet det være Os magtpaaliggende at fuldende den Ordning af Communeforholdene i Vort Rige Danmark, som af Vore forevige Foregængere deels allerede var begyndt, deels forbedrede".

Den Kommuneforfatning, der her er tale

om ved Lov af 13-08-1841, blev til det såkaldte Sogneforstanderskab, der opstod i hvert Sogn. Selve Begrebet Sogn er meget gammelt, omtrent så gammelt som Kristendommen i vort Land. Et Sogn bestod af de Mennesker, som søgte den samme Kirke, derfor talte man om Sognepræster og Sognefogeder i mange År før Sognestyre.

De første Forstanderskaber opstod imidlertid ikke før Året efter Lovens Tilblivelse, altså 1842. De bestod af: Sognepræsten, den eller de Lodsejere, der af Sognedistriktets Hartkorn ejede mindst 32 Tønder, samt 4-9 andre Mænd.

Herredsfogeden og Birkedommeren var berettiget til at overvære Forstanderskabets Møder og deltage i alle Afstemninger. Stemmeret ved Valget af de 4-9 Sognemænd havde hver Mand, der var over 25 År og ejede eller havde i Livsfæste mindst 1 Tønde Hartkorn Ager eller Eng. De valgte Forstandere skulde sidde i 6 År, således at den ene Halvdel skiftede hvert tredje År.

De valgte her i Sognet blev: Færgemand Niels Löve, der valgtes til Formand. Møller Niels Rasmussen, Jacob Rasmussen, Ny Nyby, Niels Pedersen Væver, Bregninge, Julius Mogensen, Vindeby, Morten Jacobsen og Christen Madsen.

På Underskrifterne i Forhandlingsprotokollen kan man se, at Pennen ikke var det stykke Værktøj, de brave Forstandere var mest fortrolige med; men man kan læse deres Navne; moderne Menneskers Underskrift er undertiden meget lidt forskellig fra Analfabeters Bomærker; nogle Streger som betyder, men ikke er et Navn.

Stedet for vort Råds Forhandlinger blev Færggården i Vindeby og undertiden Skolen i Bregninge. Birkedommer Parsbjerg var

meget ofte til Stede ved Møderne. Da alle Rådets Medlemmer var valgt samtidig, var man nødt til, da tre År var gået, at kaste lod om, hvem der skulde gå af, og hvem der skulde vedblive at varetage Sognets Interesser.

1845 bestod Forstanderskabet da af: Niels Löve, Skibsbygmestrene H. P. Hansen og Krarup, Gårdfæster Lars Mikkelsen, Bregninge, Rasmus Jørgensen, Morten Jacobsen, Niels Væver og Pastor J. L. Møller, der Året efter blev valgt til Formand. Mødestedet var nu Tinghuset i Vindeby. Samme År ophævedes Fællesskabet angående Skole- og Fattigvæsen med Øens øvrige Sogne, og alle gamle Papirer vedrørende disse Sager blev anbragt i Slottets Arkiv, hvortil Sogneforstanderne altid skulde have Adgang, når de manglede Oplysninger.

Da man så nåede 1848, havde Resten af de førstvalgte siddet deres 6 År, og man fik et nyt Valg i dette Års sidste Måned. De nyvalgte blev: Gårdfæster Hans Hansen, Nyby, Anders Hansen Lund, Jens Rasmussen og Skipper R. Christiansen og Niels Mortensen.

Så var man i Gang og holdt hver 3. År Valg i December Måned, og de nyvalgte blev:

1851. P. Jensen, Rasmus Larsen, Peder Chr. R. Troensegaard og Th. Pedersen, Troense og Niels Rasmussen.

1854. Pastor Olivarius, Hans Jensen, J. G. Stabel og Niels Eriksen.

1857. Forpagter H. Jensen, Bregninge, P. Larsen, M. Thurøe, R. Jacobsen, Vindeby og H. M. Hansen.

1860. Niels Drost, Jens Lund, Ny Nyby, Th. P. Pedersen.

1863. A. Andersen, L. H. Storm, Th. Nielsen, Peder Hansen og A. Rasmussen, Vindeby.

1866. Anders Danielsen, S. C. Christiansen og R. Lilholdt.

Året efter dette Valg kom en ny Forordning vedrørende Kommuneforfatningen. Den kendte Frihedsven og Venstremand, Kr. Berg, havde en ikke ringe Andel i denne Lovs Tilblivelse, bl.a. skyldtes det ham, at Myndighedernes Navn forandredes fra Sogneforstanderskab til Sogneråd. Dette skulde nu føre Tilsyn med Skole- og Fattigvæsen, som tidligere havde sorteret under de såkaldte Skole- og Fattigforstandere.

Sogneråd

Fra 1871 bestod Sognerådet af følgende Medlemmer: Pastor H. L. Boick, Skipper Niels Larsen, H. Hansen, M. R. Gammelgaard, Gårdfæster Niels Hansen Væver, Gl. Nyby, E. A. Krarup, Gårdfæster H. Madsen, Bjernemark, C. R. Møller og Jens Sørensen, Vindeby.

Derefter holdes igen Valg hvert tredje År i den sidste Måned, og de nye blev:

1874. Peder Nielsen, Gl. Nyby, Jens Høj, Søren Møller, Chr. Fallentin og Anders Hansen, Gl. Nyby. - 1875 afgik Pastor H. Boick.

1877. Realskolelærer P. Troensegaard, Skipper F. W. Valentin og Rasmus Jacobsen, Nyby.

1880. Hans Mortensen, Bregninge Mølle, Niels Andersen Omand og Maler H. R. Pedersen.

1883. Skibsreder Anders Troensegaard, Husfæster Rasmus Høj og Gårdfæster Jens Henningsen, begge af Bjernemark og Lærer Jensen fra Frederik Juels Skole.

1886. Gårdfæster Simon Madsen, Møller Søren Rasmussen, Anders Nielsen Rasmussen, Vindeby, Chr. Storm og Rebslager L. P. Nielsen.

1889. Reder J. Nielsen, S. Andersen, Bjernemark, Henrik Larsen, Bregninge og M. Thurøe Larsen.

1892. Færgemand R. V. Møller, Gårdfæster Jørgen Hendriksen, Bjernemark, R. Stougaard, Knudsbølle, Gæstgiver Skov og Chr. Frandsen.

1895. Chr. Drost, Gl. Nyby, Gæstgiver P. W. Troensegaard og Jens Hansen, Knudsbølle.

1898. H. Sørensen, Jacobsen, Troense og H. P. Jensen.

1901. H. Thurøe, Rasmus Nørregaard, Hans Mortensen og L. P. Nielsen.

1904. R. C. Pedersen, S. P. Sørensen og J. Larsen.

1907. R. P. Lolk, P. Rohback, R. Frederiksen og Anders Nielsen Rasmussen.

Fra 1908 gælder en ny Bestemmelse om at Sognerådsvalget skal foregå i April Måned og kun hvert fjerde År, men således at man valgte hele Rådet ved hvert Valg, ikke som tidligere kun en halvdel ad Gangen.

Det første Råd der var valgt på 4 År var: Anders Nielsen Rasmussen, R. Frederiksen, H. P. Hansen, S. Sørensen, P. Rohback, N. P. Jensen, P. Pedersen, Chr. P. Jensen og Chr. Madsen.

Fra Året efter denne Lows Ikrafttræden får man Selvangivelsesskema, tidligere lignede man efter Skøn.

Den 11. Marts 1913 var det næste Valg, hvorved Hans Kold, A. P. Skov, Chr. Møller, Alfred Henningsen og Herluf Lolk blev valgt. Sidstnævnte har nydt den enestående Tillid hos sine Sognefæller, at han i en Årrække på over 20 År uafbrudt har haft Plads i Sognerådet, medens de øvrige Medlemmer er kommet og gået.

Til Trods for at flere af vore Sognerådsformænd har beklædt denne Post i mange År, har vi alligevel haft mange. Grunden er den naturlige, at mange af dem har været her så kort.

Deres Navne og Funktionstid er følgende:

Færgemand Niels Löve	1842-43	1 År
Gårdfæster Jacob Rasmussen	1843-44	1 År
Pastor Krarup	1844-45	1 År
Pastor J. L. Møller	1845-49	4 År
Gårdfæster H. Hansen, Nyby	1849-50	1 År
Bygmester Krarup	1850-51	1 År
Pastor J. L. Møller	1851-53	2 År
Møller N. Rasmussen	1853-68	15 År
Pastor Boick	1868-74	6 År
Søren Møller	1874-80	6 År
F. W. Fallentin	1880-83	3 År
H. J. Lund	1883-86	3 År
Anders Troensegaard	1886-89	3 År
Chr. Storm	1889-92	3 År
R. V. Møller	1892-1908	16 År
Anders Nielsen Rasmussen	1908-13	5 År
J. Juhl	1913-21	8 År
H. Troensegaard	1921-31	10 År
Jens Andersen	1931-42	11 År
Carl Juel-Brockdorff	1942-43	1 År
Thomas Andersen	1943-58	15 År
Holger Larsen	1958-60	2 År
Thomas Andersen	1960-66	6 År
Henry Nielsen	1966-70	4 År

Bregninge Sogn er den nordligste Del af Tåsinge og består efter en Beregning i 1881 af 3624 Tdr. Land, der fordeltes således: Til Slottet hørte 960 Tdr., Troense 113 Tdr., Bregninge 362 Tdr., Vindeby 404 Tdr., Nyby (Ny og Gammel Nyby) 806 Tdr., Bjernemark 599 Trd., og Knudsbølle 421 Tdr. Land. Denne Jord hørte til 43 Gårde og 251 Huse, som beboedes af 1972 Mennesker.

Af Skov fandtes 740 Tdr. Land, hvoraf de 486 var bevokset med Bøgetræer, 176 med andre Løvtræer og 58 Tdr. Land med Nåletræer. Vandarealet optog 9 tdr. Land, medens Veje og Grusgrave tilsammen tog 65 Tdr. Land af Sognets Areal.

De væsentligste Ændringer i Sognets ydre Fysiognomi skyldes Privatmenneskers Anstrengelser for at bygge ny Huse, forbedre de gamle, nedlægge deres Markhegn, sælge og

købe Småmarker, så mange idylliske Markstier er forsvunden med deres vilde Blomster, Fuglesang og meget andet. Men en Del Forandringer er der dog også sket på Sogneforstanderskabets Initiativ. Ved et Møde 1847 bestemtes det således, at Vejen, Vindeby gade, fra Löves (Færgegaardens) Port og hele Byen igennem skulde udvides og de gamle Vejtræer opryddes. Derved kom det første Hul i den Allé, som havde været fra Slottet til Færgestedet, og hvis Rester står endnu som et af de smukkeste Vejstykker i hele Landet.

En Ting som Brandvæsen havde man tidligere sørget for byvis, men nu gik det efterhånden over til at blive et kommunalt Foretagende. Troense Sprøjte med Tilbehør blev solgt til Kommunen for 431 Rdl. I Året 1850 klagede Beboerne i Grønnegade over, at Skovrider Cloos havde gået op ad Gaden med en tændt Cigar i Munden, hvad man mente var for letsindigt mellem alle de stråttækte Huse. Forstanderskabet kunde imidlertid kun henvise til en gammel Vedtægt, der sagde, at man ikke måtte færdes på Bygaden med Piber uden at disse var forsynet med Låg. Lidt senere vedtog man, at Mølle dammen, der tidligere havde været benyttet til noget, som kaldtes Fabriksdrift, skulde anvendes som Branddam. Før den Tid havde man brugt det gravede Bassin, der kaldtes Parken, og som lå mellem Mølle dammen og Lisbeths Kilde. Man var ikke helt klar over "Parkens" Opståen, nogle mente, den var gravet omkring 1820, andre mente, det først var hen imod 1840, en Del påstod, Arbejdet med at udgrave de 25 Kvadratalen Jord i 2¹/₂ Alens Dybde var udført af alle Troenses Indvånere, mens andre var af den Mening, at kun Grønnegades Beboere havde deltaget i Arbejdet.

Ikke så langt herfra lå der i disse Tider en Pavillon, kaldet Salonen, efter hvilken Skoven har fået sit Navn. Denne "Salon", der tilhørte en Forening, og som var sammenbygget med en Baronens tilhørende Salon, brugtes til Dans af Ungdommen. Den bestod af: Den store Sa-

lon, den lille ditto, "Orkestret" og 15 Borde med Bænke.

1862 kom der en Bestemmelse om, hvor tit og hvor længe Ungdommen måtte danse af Hensyn til den følgende Arbejdsdag; det hed deri, at man fra 1. Søndag i November til Fastelavn må holde offentlige Ungdomsgilder hver anden Søndag, samt anden Jule- og Nytårsdag. I Sommertiden kun 2. Påske- og Pinsedag, samt Kongens Fødselsdag. Disse Fester skulde slutte Kl. 1. Tidligere hed det at: Dansen må ophøre inden Kl. 2., til hvilken Tid Huset må være lukket og Gæsterne fjernede. Den 20. Januar, 20 År tidligere havde man haft en Del Besvær med to Husfæstere i Knudsbølle, som holdt ulovlig Dans og Krohold. Ved denne Lejlighed bestemtes det, "Dans for Betaling vil overhovedet slet ikke blive tilladt, når dertil benyttes Loer, på Grund af den dermed forbundne Fare for Ildsvaade". Hver Sogneforstander skulde "i sit Nabolag flitigen våge over", at disse Bestemmelser overholdtes.

Byrden ved at sørge for dem, der selv var ude af Stand dertil, har ligesom Undervisningen hvilet på Kirken og dens Tjenere. Man oprettede St. Jørgensgårde og Hospitaller, byggede Kirkelader og dyrkede lægende Urter. Men i det attende Århundrede var det småt med den sociale Forsorg, idet det hele var blevet privat Hjælp; først 1803 kom en Fattiglov, det var i disse Fremskridtsår, da man også arbejdede med Skolevæsenets Ordning, der resulterede i Anordning af 1814. Den udkomne Fattiglov vilde vi nu snarere kalde en hel Sociallov, da den omfattede alle nødlidende. I dens § 5 omtales, hvem der er indbefattet i Loven:

"Som Trængende til Understøttelse ansees allene de Fattige, der ei ved egne Kræfter, på en lovlig Måde kunne erhverve sig nødtørfugt Underhold uden Andres Hiælp, enten ganske eller for en Deel måtte savne den Føde, Klæder, Varme, Pleie i Sygdoms Tilfælde, som er dem uundværlige til at vedligeholde Liv og Heelbred".

De, der trængte til Hjælp delte man i tre Klasser, nemlig:

1. "Alle så gamle, syge eller på Helbred, Førlighed, Sandser, Forstand således svækkede, at de aldeles intet eller såre lidet kunne fortjene til Livets første Nødvendigheder.

2. Børn, som ere Fader- og Moderløse, eller hvis Forældres Forstand, Helbred eller Sæder ere således beskafne, at Børnenes Opdragelse ei til dem tør betroes.

3. Sådanne Familier eller enkelte Personer, som formedelst Svagelighed, mange Børn, tiltagende Alder eller anden sådan Årsag intet er i Stand til at fortjene".

Til at forestå dette Forsørgelsesvæsen havde man Fattigforstandere og Sognefattigkommissioner, disse skulde bestemme, hvad og til hvem der skulde gives Hjælp. Midlerne fik man ved frivillige Bidrag, fra Kirkebøsserne, Kommissionens Påligning blandt Beboerne, Bøder for Banden i Tinghuse, Salg af optagne Kreaturer og fra Kirketavlerne.

1845 vedtoges det, efter Forslag fra Formanden, her i Sognet at Gårdmændene skulde erlægge et frivilligt Kvantum Rug og Byg, der om Vinteren kunde uddeles til værdige trængende. 29 af Sognets Gårdmænd tegnede sig for et større eller mindre Kvantum Korn. 1856 kom Loven om "De fattiges Kasse", der svarede til og også senere blev afløst af Hjælpekassen.

Allerede i Forstanderskabets første Tid omtales i vort Sogn et Fattighus, beliggende i Troense, Matr.nr. 92, og som kaldtes Hospitalet. Det bestod af to Bygninger, en større og en mindre. Oprindeligt havde det været Baronens, og han mente derfor, 1850 at have Ret til at sætte nogle af sine Folk derind, men ved en Proces, som endog gik til Højesteret, erkendtes det, at Fattigvæsenet havde vundet Hævd på det. Foruden dette Hus havde Sognet endnu et, hvori det kunde indsætte sine subsistensløse Medlemmer, det var det såkaldte Lighus, der lå lige foran i Grønnegade. Det havde under Krigen 1807-14 været brugt som Stald

for Artilleriheste. Begge disse Huse var imidlertid små og gamle, og nogle af Sogneforstanderne mente tilmed, at de lå på et uheldigt Sted, lige midt i det tætbebyggede Troense, hvor de hjemmевærende Sømænd om Vinteren undertiden morede sig med at drikke Lemmerne fulde. Der blev også flere og flere fattige, for på dette Område, går det desværre ikke som på andre, at en "berømt" Mands Søn ikke gør sig lige så kendt som Faderen. Derfor opstod naturligt den Tanke, at man burde bygge en stor ny Forplejningsanstalt på et fredeligt Sted; og navnlig efter, at Regeringen havde opfordret samtlige Landets Kommuner til at bygge en sådan Fattiganstalt, kom der Interesse for Sagen.

Til den Ende skrev man til flere Kommuner, der allerede havde en sådan, om Oplysninger, og man fik Svar fra Vesterskerlinge, Snøde, Korsør og andre Steder. Det næste man foretog sig fra Forstanderskabets Side, var at forespørge Øens øvrige Sogne, om de vilde være med til en Fællesanstalt, og da de ikke vilde det, man havde der gode "Hospitalet", så vedtoges det med 5 mod 4 Stemmer, at Sognet for egen Regning skulde bygge en Arbejds- og Forplejningsanstalt.

Mens disse Forhandlinger stod på søgte Beboerne i Troense om at måtte blive fri for at grave Grav til de afdøde Fattiglemmer; men det bevilligedes ikke, de skulde for Fremtiden ganske som tidligere skiftes til at grave uden Vederlag, men Slottet sørgede for Kørsel.

En passende Lod til Opførelse af det påtænkte Hus, fandt man, var Husfæster Larsen Skovs Mark i Gammel Nyby ved det fælles Vandingssted, Sømosedam. På dette Sted havde Baronens allerede 15 År tidligere, under Striden om Hospitalet foreslået at opføre en Fattiggård. Foruden denne Mark fæstede man tvende Tønder Land af "Stæremarken", Matr.nr. 3, som også var bortfæstet til en af Troenses Beboere.

Efter at have sikret sig et Lån på 6000 Rigsdaler udarbejdede man en Tegning og Bygge-

plan, og Arbejdet blev overdraget til Murer-
mester Lange af Svendborg. Endnu før Taget
var lagt på, havde man udarbejdet Anstaltens
Regulativ i hvis § 1 Hensigten med det hele
omtales:

“Anstaltens Formål er at føre Tilsyn med
Fattiglemmernes Levned og hele Forhold og
med Børnenes Opdragelse, fremdeles at give
de arbejdsføre Fattige Lejlighed til at anvende
deres Tid og Kræfter til nyttigt Arbejde og
bringe de dovne til at sysselsætte sig ordentlig
og skaffe de gamle og syge en bedre Pleie”.

Videre omtales, at det er forbudt at nyde
stærke Drikke og Tobak, ligesom Lemmerne
ikke må gå uden for Anstaltens Grund uden
særlig Tilladelse. Arbejdstiden bestemmes, i
Sommerhalvåret varede den fra Kl. 5 til Kl. 9
med $1\frac{1}{2}$ Times Middag, om Vinteren var den
lidt kortere. Hvad angik Føden, så var det nøje
udregnet hvor meget, der måtte bruges til
hver. Om Morgen f. Eks. skulde Måltidet
bestå af $\frac{1}{2}$ Pot Mælk, 12-16 Lod Rugbrød og
 $1\frac{1}{2}$ Lod Smør; dem der var over 60 År kunde
desuden tilkomme lidt Kaffe. Åndelig Opbyg-
gelse var der også tale om i Reglementet, idet
Bestyreren skulde holde Morgenandagt og
opmuntre Lemmerne til Kirkegang, ligesom
der skulde være Adgang til Salme- og Andagts-
bøger.

Imidlertid blev Bygningen færdig og den
22. Juni 1867 overtog Forstanderskabet den
ny Anstalt, der var en anseelig Bygning, med
en grundmuret Hovedbygning på 21 Fag og et
Baghus på 13 Fag. I Hovedhuset var der Sove-
sale med 20 fastnaglede Senge og derved Sove-
plads til 40 Personer, af Arbejdsstuer var der
også en til Mænd og en til Kvinder, hver med
et Gulvareal af ca. 300 Kvadratfod, og desuden
var der en Lejlighed til Bestyreren. Det hele
havde da kostet 6026 Rigsdaler 5 Mark og 7
Skilling. Lånet på de 6000 Rdl. skulde forren-
tes og afdrages i 28 År.

Anstalten kom da som ønsket til at ligge på
et fredeligt Sted, og så snart den blev beboet,
mærkedes dens Indflydelse forstyrrende på

Idyllen, der indløb Klager fra Ejerne af de til-
stødende Lodder over, at Hønsene ødelagde
deres nysåede Marker, og at Ænderne gjorde
Vandet i Sømosedammen så ureent, at Krea-
turerne ikke vilde drikke det.

I Sognet var på det Tidspunkt 49 Personer,
som fik Fattigunderstøttelse, men kun de 21 af
disse flyttede ind på Anstalten, nemlig dem,
der fik fast og stadig Hjælp. Som Bestyrer fik
man en Weichmeister fra Tikøb Forsørgelses-
anstalt, og Regnskabet balancerede første År
med 3000 Rigsdaler; nogen Indtægt havde
man af Landbruget og af Lemmernes Arbejde,
der bestod i at “pille Værk”.

I Årets Løb skulde det hele godkendes af
Indenrigsministeriet, hvad det også blev, kun
forlangtes det, at der skulde være en særlig
Opgang til Mandfolkenes Sovestue. Endvide-
re blev der indrettet et Rum, hvor Sognerådet
for Fremtiden kunde holde deres Møder.

Så var da atter vort Sogn fuldt på Højde
med sin Tid, således at man ingen Steder kun-
de finde, hvor de tog sig bedre af dem, der ikke
kunde klare sig selv af en eller anden Grund.

Man rev så “Hospitalets” Hovedbygning
ned, mens man lod Udhuset stå og indrettede
i dette en Lejlighed for en Familie. Underligt
var det, at man bevarede det lille Fattighus,
skønt Amtmanden ved hvert Syn fandt nogle
Mangler ved det: at det regnede gennem
Taget, at der manglede en Kakkellovn og lig-
nende. Det forsvandt først så sent som 1891,
da dets sidste Beboer døde, Lighuset stod end-
nu en Snes År omtrent.

Denne Ordning var som sagt som en af de
bedste i Landet, men alligevel var der den
kedelige Mangel ved den, at man ikke skelne-
de mellem Årsagen til Trangen. Først den 9.
April 1891 kom Lov om Alderdomsunderstøt-
telse, således at alle trængende, der var over 60
År, kunde få Hjælp uden Fattighjælpens Virk-
ninger; denne Lov blev 1908 ændret til Lov
om Aldersrente, der krævede Mindstealderen
65 År for fuld Ydelse. Til Gengæld fik man så
mere efter den nye Lov; efter den gamle fik

nogle fra 2 - 7 Kr. månedlig, mens andre kunde opnå indtil 50 Øre dagligt. I Året 1899 blev det foreslået, at man skulde indrette 4 Værelser i Fattiggårdens Baghus til Bolig for alderdomsunderstøttede Personer. Ca. 30 År senere blev hele Hovedbygningen ændret i sin indre Form, så det blev Alderdomshjem. I 1905 kom den såkaldte Børnelov, der behandlede Børns og mindreåriges Forhold.

Foruden den allerede een Gang nævnte Lisbeths Kilde fandtes her i Sognet to, som også ansås for offentlige Vandingssteder, nemlig Kilden i Vindeby ved daværende Jens Sørensens Gård og Brønden i Bregninge. Angående denne sidste sluttedes der 1883 en Overenskomst mellem Sognerådet og Byens Beboere, disse gik ind på at betale Halvdelen af Udgifterne ved en Pumpes Anskaffelse, når Kommunen både da og i Fremtiden ved Reparationer vilde udrede den anden Halvdel af Omkostningerne. Omtrent der, hvor nu Troense Vandværk er opført, har tidligere ligget en Vandmølle, der kaldtes Røde Mølle eller Smits Mølle, der menes at være bygget 1760, men den har kun virket kort, idet det kan oplyses at den i "Tidsrummene 1-9-1878 til 31-12-1880 undertiden har været brugt af Møller Chr. Mogensen i Ventepose Mølle til Maling af Korn til Kreaturer. Senere er det ikke oplyst, at den har været i Brug". Bygningerne bestod af et 9 Fag Stuehus i Syd, en 6 Fags Staldbygning i Vest, medens Møllehuset, der bestod af 7 Fag havde sin Plads mod Øst.

På Vestsiden af vort Kirketårn står 1883. Det er lidt uheldigt, da det undertiden forlener nogle af de mange Turister til at antage, at Kirken blev opført nævnte År. Det er imidlertid ikke Tilfældet. Den gamle Klokke har i samme Tårn ladet sine Malmtoner lyde over Sognets mossede Huse og Gårde i omtrent 400 År. Den har kaldt på vore Fædre, både når de skulde samles til Gudstjeneste, om et ungt Brudepar eller en snæver Kiste, såvel som når de skulde møde til Ildebrand, Krig og andre Landsulykker. Ja en Overgang var vor Kirke

også Turinernes, derfra Navnet Turøvejen. Hint Årtal betegner Ombygning af Kirkens Ydre, hvor bl.a. "Kragereden" forsvandt til Fordel for Spiret. Denne Aktion foregik just i Stilhed, idet Sognerådet mente, at Gårdmændene skulde udføre Gangdagsarbejde, hvad disse imidlertid mente sig fritaget for. De hævdede, at man kunde bruge Lemmerne på Anstalten. Sagen gik til Ministeriets Afgørelse, og denne fastslog, at Arbejdet burde udføres af lejede Folk. Ved denne Lejlighed oplyste Gårdmændene, at de havde været fri for Pligtarbejde i 30 År ca. en Menneskealder. Dette viste sig at være overdrevet, da de ved Enkedronningens Død og Jordefærd havde været nødt til at ringe med Kirkeklokken, d.v.s., de havde lejet Rasmus Larsen Væver til det, han skulde have 15 Øre af hver.

Forresten er Pligtarbejde jo ikke helt forsvunden den Dag i Dag, idet f.eks. Læger og Jordemødre stadig har Ret til fri Befordring, Ægtkørsel. Og om Vinteren må endnu alle "våbenføre" Mænd i Brechen, når Vejene er tilsneede. Snekastningsarbejde er tvungent og ulønnet.

10 År efter endt Ombygning af Kirken opførtes det endnu stående Kapel, tidligere havde man i Troense under en Difteritisepidemi en Sommer brugt Lighuset som Kapel.

Præstegården i sin nuværende Skikkelse, med Undtagelse af sin hvide Farve, er fra 1876. Før den Tid lå den, hvor de nuværende Avlsbygninger er, og den bestod da (efter en gammel Assurancefortegnelse) af et Stuehus mod Vest og 3 Længer. Resterne af det gamle Stuehus findes endnu omend i ændret Skikkelse.

Sogneforstanderne havde ikke noget stort Budget at arbejde med i hine Tider. Fattig- og Skolevæsen passede som nævnt i hvert Fald i Begyndelsen sig selv. Grus og Sten til Vejene tog man, hvor man fandt det. Ejeren fik sin Betaling efter det antal Tønder Byg, der kunde avles på det eksproprierede Stykke Jord. Om en sådan Forretning berettes fra 1851, at Grusgraven i Peder Hansen Skovløbers Mark,

der var 39 x 33 Kvadratalen efter Skøn af Sognefogederne i Strammelse og Bjerreby vurderedes til at kunne yde 12 Fold, således at Ejeren i Erstatning årlig fik 1 Tønde 2 Skæpper 1 Fjerdingkar og $\frac{1}{2}$ Album Byg. Vejen til Grusgraven gik over Chr. Mikkelsen Larsens Mark, der mentes at være i Stand til at give 3 Fold. Da Vejen var 207 Alen lang, fik han årligt 1 Tdr. 4 Skp. 2 Fjerd. $\frac{2}{3}$ Alb. Byg beregnet efter hvert Års Kapitelstakst. Først 30 År efter omtales Betaling efter Mængde, idet Jørgen Madsen i Bregninge fik $5\frac{1}{2}$ Kr. pr. Favn Grus, dette måtte ikke hentes efter den almindelige Pløjetid om Foråret og ikke før Høsten var til Ende.

Lidt Skat opkrævede man dog, det pålignedes på Hartkorn og efter Skøn på de jordløse. Hartkorn betyder hårdt Korn d.v.s. Byg eller Rug, og Navnet stammer fra den Tid, da Bønderne svarede Landgilde in natura, så skulde det være hårdt Korn og ikke Havre eller Skalkorn. En Tønde Hartkorn er Betegnelsen for det Areal, der krævedes for, at Ejeren skulde give en Tdr. i Skat, Landgilde. En anden gammel Skatteforms Ydre er endnu bevaret de fleste Steder, når man den Dag i Dag den meste Tid sætter Negene sammen med 10 i hver Samling, er det et Minde om den Tid, da Kirken skulde have Tiende in natura. Det var så meget nemt at få hvert tiende Neg, når man bare kunde tage ét af hver Stade.

I Årene 1850, 1864 og 1867-69 opkrævedes her en Ekstraskat, der de to første År kaldtes Krigsskat, de sidste År den overordentlige Skat. Den bestod i 3 Rigsbankdaler 24 Skilling af hver Td. Hartkorn, dog var Ejere eller Fæstere, hvis Lod var under 2 Skæpper Hartkorn fri for denne Byrde. Fra 1848 var Lærerne fri for at betale Skat af Skoleloden, da man ikke mente deres Løn var beregnet eller egnet til det.

Året efter klagedes der fra flere Sider over en af Lærerne over den hårde Medfart, der blev Børnene til Del i Skolen, en mente, hans Datter var slået således i Hovedet, at det havde

haft en skadelig Indflydelse på hendes Sundhed og Forstand, en anden ankede over, at hans Søn blev revet så skrækkeligt i Håret og Ørerne.

I Slutningen af 70'erne indsendtes til det ærede Råd en Skrivelse med Bøn om, at Skolen i Bregninge måtte få en Legeplads, da ingen af Byens Beboere kunde have deres Ejendele i Fred for Skoledrengene. Denne Henvendelse hjalp ikke, men da de i 1878 fandt på at benytte Kirkegården som Legeplads og der øvede et sandt Hærværk bl.a. ved at vælte Gravstenene, således at et Kors var gået i Stykker, så udlagde man en Jordlod umiddelbart ved Siden af Skolen, så Drengene kunde holde sig der i Frikvarteret.

Omtrent på samme Tid er det, at Skoleloden har skiftet Plads, tidligere lå den som et Hak ind i Godssets Mark i det nuværende Gylde-mose. I ældre Tid har det sandsynligvis været "Degnekrogen", der hørte til Embedet.

Embedet i Bregninge Skole er nemlig et gammelt Degnekald, der imidlertid i Årene 1575-1738 var Aneks til Landet (iflg. Høgstrøm). At der tidligere har været Degn i Bregninge, har den Virkning, at det er Biskoppen, og ikke som andre Steder Provsten og Amtmanden, der den Dag i Dag har Kaldsret til Embedet. Lærerne i Bregninge har været: Andreas Thygesen fra 1783 - ca. 1790. Chr. Siegfried Lorentzen til 1835, Mads Madsen til 1871, hans Søn drev i mange År en Privatskole i sin Fødeby; derefter kom Hans Rasmussen til 1909 og til 1932 C. G. Høgstrøm, hvis Flid og Interesse for de henfarne Tider, disse Oplysninger skyldes. Hans Eftermand er den nuværende Lærer Hr. Kirkedal Mortensen. Skolen i sin nuværende Form er fra 1837, Resterne af den gamle findes i Udhuset. På den nuværende Legeplads lå engang en tre-længet Gård, hvis sidste Ejer hed Lars Mikkelsen (resterne af Stuehuset findes endnu), den omtales sidste Gang 1857, eller samme År, som Ejendommen overfor blev opført.

Skolen i Eskjær er bygget i Årene 1826-27

af den daværende Stamhusbesidder. Fra 1887, da man vilde sætte Skolehuset i Kaution for et Lån af "Sømandsstandens Hjælpekasse" hedder det, den "antages af Stamhuseieren at være skienket til Kommunen, men noget Dokument derom kan ikke findes, heller ikke i Præsteembedets Arkiv eller hos Præsten". Denne mente imidlertid, at Kommunen måtte eje Skolen da "i sin Tid saa vel Bygningen er opført, som Jorden kjøbt på Skolevæsenets Regning". Skolen hed oprindeligt efter sin Ophavsmand "Frederik Juels Skole", men Beboerne i Distriktet kaldte den snart Eskjær Skole. Om Grunden til dette Navns Opståen har vor udmærkede Lokalhistoriker Høgstrøm en Gang berettet, at der i Vindeby en Gang har ligget en Skole ved Askekæret, den forsvandt imidlertid før 1827, men Navnet overførtes til den ny Skole. Bemeldte Kær lå på højre Side af den såkaldte Ørevej - Skolen har vist ligget på højre Side lige ovenfor. Dammen blev helt opfyldt 1890 af Anders Larsen, da den var blevet en hel Dynddam, der var sundhedsfarlig, den kunde fyldes af Ejeren, da den aldrig, såvidt det kunne opklares, havde været brugt eller beregnet til Branddam.

Kort Tid efter, at den ny Skole var færdig, blev den brandforsikret og vurderedes i den Anledning til 1450 Rigsbankdaler Sølv. Lønnen ved Embedet har været som andre Steder: 6 Tønder Rug og 10 Tønder Byg in natura og 25 Tdr. Byg efter Kapitelstaksten, Bolig, Græsning til 2 Køer og 6 Får og 4 Favne Brænde, desuden, i hvert Fald ett År, 128 Pund Hø og 192 Pund Halm. Skolen bestod i hine Tider af 3 Bygninger, den ene, der lå sydøst for Skolen, ud mod Vejen, forsvandt 1902; men til Gengæld var Hovedbygningen oprindeligt kortere, end den nu er, indtil der i 1884 blev bygget 5 Alen til i hver Ende. Samme År som Baghuset forsvandt, blev Skolelodden solgt til et Aktieselskab. Skolen har altså stået i over een Sekel, men ved at kikke i Embedsbogen forbavses man over de få Lærere, der har virket her. Den første hed Erik H. Rasmussen, der

var barnefødt i Bregninge By. Han var fra Skolens Åbning til han "entlediges 1. Januar 1863". Efterfølgeren hed H. H. Andersen, der var fra Stenstrup, han var i Eskjær til 1873. Derefter fulgte J. P. Jensen, der en Årgang var Sognerådsmedlem og sammen med sin gejstlige Foresatte i 1888 eller 89 bragte Orden i Sognets Arkiv. 1894 forflyttedes Jensen til Troense, og Læreren i Eskjær blev A. Pedersen, der 40 År sad ved Katederet og underviste to Slægtled.

I 1908 opførtes i Bregninge og Eskjær en Forskolebygning, angående Beliggenheden af den i Bregninge var der lidt Uenighed, idet en Del Beboere gennem en Adresse udtrykte Ønske om, at Skolen måtte blive opført på Skolejorden i Stedet for på Gymnastikpladsen, men da "Andragendet ikke var motiveret", toges det ikke til Følge.

I Troense havde man, ligesom i Bregninge, en Årrække en Privatskole, der hjalp til at mindske Skolens store Børneflokk. Der var imidlertid den Forskel på de to Betalingskoler, at Bregninge var en almindelig Børneskole, medens den i Troense var en Realskole med Eksamensret. Skolebestyreren hed Peder Troensegaard, han var også en Overgang Sognerådsmedlem. Da Realskolen indstillede sin Virksomhed, blev der for mange Børn i Troense Skole, og man indrettede da i et Værelse en Poge- eller Biskole, der senere gik over til at blive et Andenlærerembede. Den ældste Del af Troense Skolebygning opførtes 1846 for en Sum af 546 Rigsdaler. Da det var så få År efter Ophævelsen af Fællesskabet med Øens øvrige Sogne m.h.t. Skolekassen, opstod der en Del Forhandling frem og tilbage om, hvordan Pengene skulde udredes. Den sydlige Del af Huset er først øget til 45 År senere. Klokkeren i Tårnet på Lærerboligen blev før i Tiden brugt til at sammenkalde Folk i Ildebrandstilfælde. 1899 hed det "at Klokkeren i umindelige Tider havde været brugt som Alarmeringssapparat", men nu var Snoren gået i Stykker, således at de ved de to sidste Tilfælde af Ildløs ikke kunde bru-

ge den, og da man ikke til Troense kunde skelne mellem Klemten og Ringning, søgte man om at få et nyt Signalapparat i Byen.

Med Hensyn til Legemsøvelser syntes Troense Skole mærkeligt nok at have været foran de andre, idet Sogneforstanderskabet så tidlig som 1869 fra Skoledirektionen modtog en Skrivelse, der gik ud på, at man skulde "give Bregninge Forstanderskab alvorligt Pålæg om at anskaffe Gymnastikplads til Troense Skole, samt drage Omsorg for at Gymnastik herefter bliver indført i nævnte Skole".

Det var i hine bevægede Tider, da Skytteforeningerne opstod, i de Tider hed det i disse Foreningers Program, at "Målet er ikke Skydning, ikke Legemsøvelser, ikke Exercits, men Målet er: Ungdommens krigerske Opdragelse og Fædrelandskjærlighedens Vækkelse hos Folket, og Midlerne til dette Mål ere: Sang, Foredrag, Skydning, Legemsøvelser og Exercits". Videre hed det, at "Skolerne vilde i Fremtiden være de gode Planteskoler for vordende Skytter og Soldater, men dette er også absolut en af Skolens Opgaver, så vist som Skolen skal opdrage Barnet til at blive en god Statsborger..... Adskillige Skoler have begyndt at anskaffe Træhest..... Og vi tro, at de unge Skytter, når de fra Skolen vare vandte til Exercits og Legemsøvelser, lettere ville tilegne sig disse Færdigheder i vidre Udstrækning i Skyttekredsene".

Det var i Riffelforeningernes Barndom, man førte en sådan Tale, senere, i Provisorieårene, fik de en anden Hensigt, og at Regeringen forstod denne, var de blå Gendarmer et tydeligt Tegn på. Fra disse År stammer de fleste af vore Samlingshuse, også Tåsinge, hvis nu nedrevne Vægge var pyntet med Bergs, Hørups og andre brave Venstremænds Billeder.

I den sidste Snes År af forrige Århundrede var Oldenborrene blevet en Landeplage. Oldenborrer har en firårig Udvikling fra Æg til forplantningsdygtigt Insekt, og et År har så været særlig gunstigt for dem, et År før Skudår, og så mærkedes det hvert efterfølgende fjerde År.

Længe havde man håbet, at dårligt Vejr, Sygdom eller andet skulde begrænse deres Tal, men de tog stadig til i Antal. Så fastsatte Regeringen Præmie for deres Udryddelse og Børnene fik fri fra Skole, for at de kunde være med til Indsamlingen i de første Sommermåneders tidlige Morgener, når Vejret var klart og godt, i Gråvejrs var Insekterne ikke til at ryste ned af Træerne. Her i Sognet samlede man kun to Gange, 1887 og 1891. Til at føre Tilsyn med Indsamlingen og foretage Tilintetgørelsen af Dyrene udnævntes (1895):

R. R. Stougaard til Knudsbølle Bys og Bregninge Præstegårds Jorder.

Jørgen Hendriksen, Bjernemark og Kaldemose vesten for Bjernemarksvejen.

R. V. Møller med Vindebys Jorder, Vindeby-Øre og Bregningeskoven.

Chr. Drost med Gl. Nyby og Bregninge Jorder.

På samme Måde fik hver Sognerådsmedlem sit Distrikt, at føre Tilsyn med. Til at dræbe Insekterne valgtes Berider Kruse, Bådfører S. P. Sørensen, Kromand N. Rasmussen, Gårdfæster R. Jacobsen, Ny Nyby, L. R. Stougaard, Bjernemark, Jacob Larsen, Knudsbølle, Hans Nielsen, Bregninge, og Hans Mortensen, Gl. Nyby.

De to Gange man samlede her, opnåedes henholdsvis 458, heraf alene i Bregninge Distrikt 245 Pund, og 1026 Pund. I Præmier udbetaltes 46 Kr. 12 Øre og 131 Kr. 59 Øre. Vi var de flittigste på Øen i denne henseende, idet man i Landet og Bjerreby de tilsvarende År fik henholdsvis 20 og 113 Pund og 22 og 26 Pund. I sammenligning med visse andre, de fleste andre Sogne i Amtet, var vort imidlertid kun Småting; i Rise Kommune på Ærø opnåede man således 52287 og 68929 Pund de samme År og 34341 Pund 4 År efter. Prisen var af Amtet fastsat ens for alle Kommuner, nemlig: De første 14 Dage betales 10 Øre pr. Pund, i de næste 8 Dage 12 Øre og således stigende med 2 Øre hver 8'ende Dag. Den Mand, der skulde modtage og dræbe Insekterne fik også

et lille Honorar, så Samlerne fik ikke "fuld Pris".

Angående vort Vejvæsen er den væsentligste den allerede omtalte Udslettelse af Alléen gennem Vindeby. Desuden har man prøvet at få Vej Nr. 1, fra Færgen til "Svenderuphuset", eller i hvert fald et Stykke af den gjort til Amtsvej, men det lykkedes ikke. Endnu en Allé må have eksisteret tidligere idet et Vejstykke i Troense, fra Møledammen til Vejen mod Slottet, bærer eller bar Navnet Præstealléen, ét af de sidste Huse i Grønnegade havde Navnet Præstehuset, hvad der har fået Navn efter hvad, er uvist, men sandsynligst er det at antage, at Huset har fået Navn efter Vejen. Et andet af Sognets Huse, der lå omtrent på Grænsen til Landet Sogn, bar også Navnet Præstehuset. En Mængde Markveje og -stier er forsvundne, men de, der har ligget som Kirke- og Skolestier, er endnu bevaret, 3 i Tallet. Den ene, der fører fra Landevejen til Frederik Juels Skole, har ændret sit Leje lidt, således at den nu ligger i Skellet, hvor Vindeby og Nybyjordene støder sammen, der hvor i Jordfællesskabets og Trevangsbrugets Tid Byernes Overdrev fandtes. Markerne bærer endnu det betegnende Navn de høje Vænger (eller Vængerne ved Højen, Ingers Høj), det er måske for meget et Greb i Luften, at dette skulle stå i Forbindelse med Højte- eller, som det stavedes tidligere Høidegården).

At man under tidligere Konger, eller måske mere Dronninger, har sværmet for det tyske, findes også her Vidnesbyrd om, idet der på de gamle "Skattelister" til Fattig- og Skolevæsen i Bjernemark så sent som omkring 1850 omtales en Gård bærende Navnet Schäffergaard eller Schäferigaard. Heldigvis har man nu fået oversat denne Germanisme til det gode danske: Faaregaarden, et Navn som dog findes endnu. Ellers er mange andre Navne forsvundne!

Hvor mange mon der nu kender Frederikstad og Svenderuphuset? Dybkær, Eggerts Bro og Kollbakken er vist også til Dels glemte

Benævnelser, mens Huse som Fynbohuset, Lövekjærshusene, Kildehusene, Skomagerhuset og Löberhuset har fået andre Navne eller i hvert Fald mistet de gamle.

Hvem taler nu snart mere om Løbske (lovse eller lybsk?) Møllevej, Baggelade, Mølletofte, Tranevejen eller Skytteløkken?

Et Navn som Vievej og Viehus kunde antages at føre tilbage til den grå Oldtid med Gudehov og Offersteder, men det kan også have sin Oprindelse fra Vidie, således stavede man det i hvert Fald en Overgang, og der var da teoretisk heller intet i Vejen for, at Huset ved Siden af Kæret, der findes endnu kunde have været tækket med Vidier.

På selve Bregninge Bakke må der vist for en Sekel siden have ligget et Hus. I en Skudsmålsbog fra 1836 står der:

Hans Andersen en Søn af Husfæster Anders Hansen paa Bregninge Banke og hustru Kirsten Pedersdatter Jyde, født og hjemmedøbt den 26de November 1821 i Bregninge hvilken Daab blev -?- i Bregninge Kirke 23de December s. A. vaccineret 6te Juli 1822 og efter at være udskrevet af Bregninge Skole confirmeret 1ste Søndag efter Paaske 1836 i Bregninge Kirke med Karakter: For Kundskab - temmelig godt. For Opførsel: - meget godt.

Dette Vidnesbyrd er underskrevet den 17. April 1836 af Sognepræst Krarup og en Skoleforstander.

Mange Navne er glemte, og dog har hvers Oprindelse haft sin Historie, ikke ét eneste er tilfældigt opstået, men har betydet noget, for Slægterne som var. Når et Steds Historie glemmes, vil heller ikke dets Navn huskes længe. I vor Tid har man ikke længer Stunder til at huske på slige gamle Sager fra hine Tider, da et Beboelseshus altid skulde ligge solret, fra Bystævnets og Hovmarkens Tid. Da var der ringe brug for Skoler, Degnene underviste kun de Søndage Vejret tillod det, men alligevel lærte Børnene alt hvad de behøvede, i Hjemmene nemlig; man kendte jo ikke til Arbejdsde-

ling, det eneste Arbejde, man havde Fagmænd til, var Smedenes Håndværk. Resten blev udført af Hjemmets Medlemmer. Man hævder nu, at al Undervisning skal være praktisk og pege fremad, mod Nutid og Fremtid. Men et meget stort Spørgsmål er det, om de kommende Slægter nogen Sinde vilde tilgive det Slægtled, der glemte alle Minder fra Fortiden. Det er med et Menneske, som med en Plante, den må have Rod i Mulden, hvis det skal trives. Planterne kan skyde igen, fordi Kronen stynes eller helt borthugges, men fjerner man Roden eller blot afdækker den for meget, er det forbi med Plantens Liv og Vækst. Det er vist den Tanke, der besjæler de store Reformatorer rundt om i Verden, når de i stedet for Lejekaserner i Byerne vil indføre Udstykning på Landet, således, at hver Mand og hver By får sit eget, som kan gå i Arv til de kommende Slægter. Den i vor Tid så kraftigt voksende Nationalisme er Reaktionen mod det foregående Slægtleds Brud med Fortiden.

En norsk Digter har udtrykt det, omtrent som Jeppe Aakjær, således:

*Og holder et folk sine bautar (Minder) iagt
det står for sin egen fremtid på vagt.
Men lader det bautarne synke i gruset
det graver sin grundvold væk under huset.
Lad bautarne holdes rejste og rene
Thi bautar er folkenes mile-stene.
Og navnene lyser og minderne maner
os længere frem på de mærkede baner.
Og viljerne ildnes og hjerterne banker
mod nutidens dåd for fortidens tanker.*

Jacob Weber, født d. 4. november 1912 i Eskær, Bregninge sogn. Efter afsluttet lærereksamen på Skårup Statsseminarium fik han arbejdet med at ordne Bregninge kommunes arkiv, hvorved ovenstående beretning blev til. Efter en tid som lærer ved Vivild Efterskole blev han ansat som lærer i Marstal indtil pensioneringen i 1977. Jacob Weber døde d. 2. maj 1997.